

STM 1975:2

**Problemer i forbindelse med klassifisering av rímur-
melodier**

Av Hreinn Steingrímsson

© Denna text får ej mångfaldigas eller ytterligare publiceras utan tillstånd från författaren.

Upphovsrätten till de enskilda artiklarna ägs av resp. författare och Svenska samfundet för musikforskning. Enligt svensk lagstiftning är alla slags citat tillåtna inom ramen för en vetenskaplig eller kritisk framställning utan att upphovsrättsinnehavaren behöver tillfrågas. Det är också tillåtet att göra en kopia av enskilda artiklar för personligt bruk. Däremot är det inte tillåtet att kopiera hela databasen.

Problemer i forbindelse med klassifisering av rímurmelodier*

Av Hreinn Steingrímsson

Innsamlingen av islandske folkemelodier begynte sent i det forrige århundre og pågår fremdeles. Mesteparten av stoffet faller i tre kategorier: Rímurmelodier, salmemelodier og melodier til remser og andre rim sunget for barn. Rímurmelodier – også kalt *stemmur* eller *bragir* – ble brukt ved fremføring av *rímur*, lange episke dikt på grunnlag av skrevne fortellinger. Det kan trygt hevdes at så sent som like før siste århundreskifte var rímur-resitasjon ved siden av sagalesning islendingenes viktigste underholdning, men så tar den hurtig til å forsvinne.

Den eneste store samling rímurmelodier som er utgitt på trykk, finnes i Bjarni Þorsteinssons folkemelodisamling *Íslensk þjóðlög* (Kbh. 1906–1909); de fleste av dem er opptegnet av Bjarni Þorsteinsson selv årene 1885–1905. I mellomkrigsårene ble det gjort noen opptak på Edison-valser (de med fonograf) og grammofoonplater, men først i 1959 ble det satt i gang en systematisk innsamling på lydbånd. De siste årene har det vært samlet mest inn på Vestlandet, der rímur-resitasjonen holdt seg lenger enn annensteds i landet.

Forfatteren av disse linjer har forsøkt å klassifisere rímurmelodier som finnes oppbevart på lydbånd i Den arnæmagneanske stiftelse i Reykjavík. Ved første bekjentskap er det tydelig at dette materiale er meget uensartet både hva angår melodier og fremføringsmåte. Noen av melodiene er kjent nærmest uendret overalt i landet, mens andre finnes i en rekke varianter enda i samme bygdelag.

Bjarni Þorsteinsson klassifiserer rímurmelodiene i sin samling etter versemålet, dvs etter antallet verselinjer og verseføtter, og ordner dem i samsvar med de 23 metriske klasser eller grunntyper som Helgi Sigurðsson klassifiserte alle varianter av rímurversemål etter i sin metrikk (*Bragfræði íslenskra rímna*, Rvík 1891). Ved nærmere undersøkelse av det innsamlede stoff viser det seg at en slik klassifisering ikke holder, fordi de fleste rímurmelodier eller *stemmur* kan brukes til flere enn én metrisk grunntype. Etter hvordan kvedemenn på Vestlandet bruker *stemmur* (eller *bragir*) til forskjellige versemål, kan rímurversemålene inndeles i tolv metriske grunntyper og disse igjen i tre grupper med tre firelinjete strofer og én trelinjet strofe i gruppe I, én trelinjet, én tolinjet og fem firelinjete strofer i gruppe II og én firelinjet strofe i gruppe III. En kvedemann som fremfører alle versemål, greier seg med tre *stemmur*, én for hver enkelt gruppe, men de fleste bruker likevel flere enn én stemma til gruppe I. Hvis de kan en av melodiene som alle fremfører på samme måte, brukes den som regel til samme versemålet; enkelte kvede-

* Artikeln är en något reviderad version av ett inlägg vid Den 7. nordiske musikkforskerkongress i Trondheim, juni 1975.

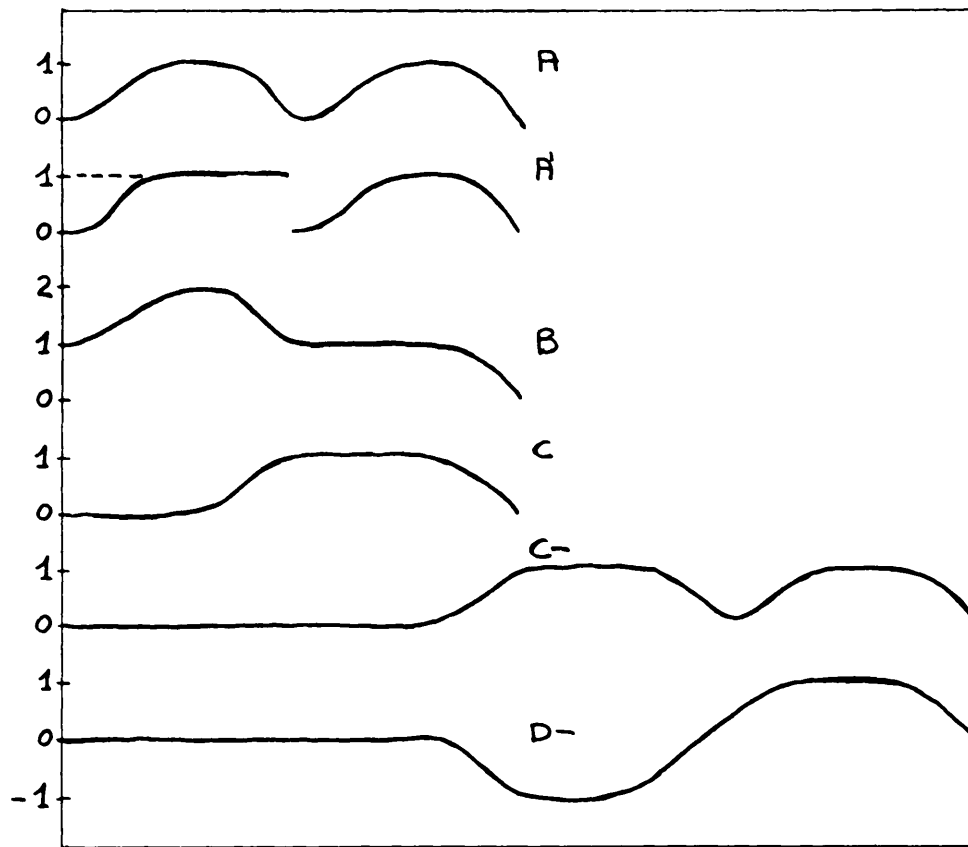

Fig. 1

menn regner ikke slike melodier for stemmur, men «sanglag»; en av dem kaller dem «sangstemmur», og sier de snarere må synges enn kvedes.

Det er åpenbart at en klassifisering etter de tre gruppene (I, II og III) ikke når langt, men ettersom melodien omriss holder seg i store trekk til tross for tilpasning til forskjellige versemål, synes en klassifisering etter omriss å være nærliggende. Omriss defineres her med hensyn til trinn. Trinn 0 svarer til området omkring sluttonen i hver strofe som kalles *seimur* eller *lota*; den er oftest meget lang, og tonehøyden er stabil hos gode kvedemenn. Trinn 1 er nærmest ovenfor og -1 nærmest nedenfor, så 2 osv. Avstanden mellom sammenliggende trinn og toneområdet på hvert trinn er nærmere en liten ters. Figur 1 viser noen vanlige omriss, de fire første for gruppe I og de andre for gruppe II. De som er merket med bokstaver uten strek etter, kunne kalles korte; de omfatter bare en halvstrofe og blir enten gjentatt for siste halvdel av strofen eller forbundet med et annet kort omriss. Lange omriss omfatter derimot hele strofen og er merket med bokstaver med strek bak.

I sin avhandling *En islandsk kvedemands recitationsform* (Kbh 1972) har Svend Nielsen beskrevet hvordan kvedemannen Þórður Guðbjartsson's stemma til gruppe

a) $\text{♩} = 112$

NU KEMSTEKKI NOTTIN LENGREN NEÐST Í DALI - NN

MEÐAN BLESSUÐ SUMAR SÓ - LIN SVEIGIR FYRIR NORÐUR PÓ - LINN

b) $\text{♩} = 152$

ALLTRÉ MÁ ÉG AUGUM SVONA Á ÞIG MÆNA N-

Ú ERÍE) VÆNGJU - M VO - NA MI - NN - A VAXIÐ HAF TIL STRANDA ÞI - NN - A

Eks. 1

I endres hva melodilinje angår, ikke bare fra den ene gang til den annen, men også fra den ene strofe til den annen samme gang. Han kommer til det resultat at disse endringene ikke er tilfeldige; Þórðurs resitasjon bygger tvert imot på et begrenset antall modeller svarende til en strofe og intonasjoner svarende til en linje. Samme slags endringer er karakteristiske for noen andre kvedemenn på Vestlandet, og stort sett er de ikke større enn at deres stemmur kan klassifiseres under forholdsvis få omriss. – Om man nå skulle registrere innholdet av et lydbånd, kunne ett ledd feks se slik ut: Ia, 5BA 10A'A'. Dette ville bety at teksten besod av 15 strofer under første grunntype i gruppe I, og at omrissene B og A' forbundet ble brukt til de første fem strofene og A' gjentatt til resten. Enda omrissene kan merkes slik at deres slektskap blir tilkjennegitt, er det klart at det er vanskelig å ordne leddene i et register etter når omrisset endres i samme tekst, med mindre de enkelte ledd blir delt opp.

Det er mange eksempler på at varianter som kan klassifiseres under samme omriss, ikke regnes for samme stemma, og det er ofte vanskelig å høre noen likhet straks, enda om det felles omriss er tydelig i nedtegningen av melodiene. Eksempel 1 gir en viss idé om hvordan ekteparet Ingibjörg Sumarliðadóttir (a) og Karl Guðmundsson (b) behandler nøyaktig det samme omriss til samme versemål. Enda begge sannsynligvis har lært det av Ingibjörgs far, er forskjellen i de mindre detaljer i melodien og tonesystemet i sin helhet så stor at det er vanskelig å hevde at dette lenger er samme stemma. Tonesystemet som Karls resitasjon bygger på, karakteriseres av stadig foranderlige toner innenfor visse grenser i stedet for faste skalaer; dette finnes nå utelukkende hos gamle kvedemenn på Vestlandet, særlig ved Breiðafjörður. – Det er bemerkelsesverdig at den før nevnte Þórður Guðbjartsson under intervjuer har lagt stor vekt på at stemma-en ikke skal endres. Omrissendringene som karakteriserer hans stemma til gruppe I, synes således ikke å ha kommet bevisst, eller det forholder seg slik at han ikke anser det for noen endring å bruke forskjellige omriss med mindre de tilhører andre stemmur. Derimot har

Þórður sagt at tonene skal forandres litt etter stoffet, og stemmen må innstilles på en særlig måte; begge disse detaljer er ham således fullstendig bevisst. Under samtaler med andre kvedemenn har det også kommet frem at oppmerksomheten snarere retter seg mot enkelte toner og stemme enn mot omriss, og den forskjell man gjør på å synge og kvede, skyldes sannsynligvis hvor ulike disse detaljer er i sang og det som kvedemenn på Vestlandet kaller kvedskap.

Analyse av de mindre detaljer i melodisk bevegelse og stemmebruk er ennå ikke kommet langt, og det er her ikke funnet noen enkel metode for klassifisering. Men det er ingen tvil om at en slik klassifisering ville være mer i overensstemmelse med kvedemennenes egen oppfatning enn en klassifisering etter omrissene alene, og at den ville innbefatte de faktorer som mer enn andre gir resitasjonen liv og farge.

Summary

Rímur melodies—also called *stemma* or *bragir*—were used in reciting *rímur*, epic poems based on written narratives. According to the way in which *kvæðamenn* (epic singers) in Western Iceland use *stemma* to different types of *rímur* meters, the meters can be divided into twelve main types, falling into three groups (I, II, III). This grouping does not go far enough for classification purposes; however, since the shapes (“*omriss*”) of the melodies remain basically the same when they are fitted to different meters, a classification by melodic shape would seem natural. Fig 1 shows some frequent melodic contours, the first four for group I, the others for group II.

From statements by *kvæðamenn* it has become clear that they are more concerned with individual tones and *stemma* than with melodic shape, and many variants that can be classified under the same shape are not considered to be the same *stemma*. Ex 1 indicates how the married couple Ingibjörg Sumarliðadóttir (a) and Karl Guðmundsson (b) use the identical shape to the same meter. The tonal system underlying Karl’s recitation is characterized by continuously changing tones within certain limits, something that is now found only among old *kvæðamenn* in Western Iceland.

No simple method of classifying minor details of melodic movement and use of *stemma* has yet been found, but there is no doubt that such a classification would correspond more closely to the informants’ own conception than classification by melodic shape alone.